

Het bijbelse kernwoord geweten ¹

1. *Het Nederlandse en Griekse woord*

Het Nederlandse woord geweten dat we ook in Bijbelvertalingen tegenkomen, wordt door Van Dale, het bekende *Groot Woordenboek der Nederlandse taal* omschreven als: ‘innerlijk besef van goed en kwaad, de gezamenlijke al of niet bewuste voorstellingen en begrippen, waarnaar de mens de godsdienstige en zedelijke waarde van eigen handelen beoordeelt, het bewustzijn van plicht, in zoverre het zich zelfs tegenover natuurlijke en begeerten stelt.’

Het geweten is dus een soort normbesef in de mens, dat bij ongepaste handelingen als een getuige à charge (beschuldigend) optreedt. Iemand die gewetenloos handelt bijv., kent geen wroeging.

Het Griekse woord is syneidèsis. Dat is afgeleid van een werkwoord, dat de betekenis heeft: samen met iemand iets weten. In de eerste eeuw van onze jaartelling vatten de Grieken dit op als: iets weten met zichzelf van iets = zich van iets (bijv. iets kwaads) bewust zijn. Vgl. bijv. 1 Kor. 4:4. Het zelfstandig naamwoord betekende bij hen: bewustzijn, zelfbewustzijn, geweten. Vooral in de jongere Griekse literatuur is syneidèsis een bewustzijn van het zedelijk-goede of slechte.

2. *Nieuwe Testament*

Een blik in een concordantie maakt ons duidelijk, dat het woord ‘geweten’ in het OT niet voorkomt. Dat houdt niet in, dat hier niet herhaaldelijk sprake is van een innerlijk weten van zonde en schuld en van een zeker normbesef bij mensen in het algemeen.

In het Nieuwe Testament evenwel komen we het zojuist besproken Griekse woord syneidèsis welgeteld op 28 plaatsen tegen. Wij gaan de betekenissen in deze teksten na in het navolgende (onder: *Tekstgegevens en korte uitleg*). Nog een opmerking vooraf: Het is niet de bedoeling om het begrip geweten in andere disciplines (godsdienstwetenschap en ethiek bijv.) te bespreken. ²

3. *Tekstgegevens en korte uitleg*

Uit Trommius’ concordantie

Geweten ‘suneidèsis’ (G = geweten) ³

Joh. 8: 9 en van hun G. overtuigd zijnde

---

¹ Enige literatuur: Ds. F. J. Pop, *Bijbelse woorden en hun geheim*; s’ Gravenhage 1964; Trommius’ *Concordantie* op Statenvertaling, s.v. geweten. Zie verder: *Dictionary of Paul and his letters* (ed. Gerald F. Hawthorne/ Ralph P. Martin); Leicester 1993; s.v. Conscience, Gundry-Volf (blz.153vv). Zie ook Robertson’s *Word Pictures in Bible Works* en *Easton Bible Dictionary in Bible Works*. Zie ook: H. Ridderbos, *Paulus, ontwerp van zijn theologie*; Kampen 1966, blz.319vv. Verder zijn in het onderstaande passages overgenomen uit mijn boeken over de brieven van Paulus, voor zover deze handelen over de hier besproken teksten.

² In *Easton Bible Dictionary* (*Bible Works*) lezen we s.v. conscience = that faculty of the mind, or inborn sense of right and wrong, by which we judge of the moral character of human conduct. It is common to all men. Like all our other faculties, it has been perverted by the Fall (Joh 16:2 Ac 26:9 Ro 2:15) It is spoken of as "defiled" (Ti 1:15) and "seared" (1Ti 4:2) A "conscience void of offence" is to be sought and cultivated (Ac 24:16 Ro 9:1 2Co 1:12 1Ti 1:5,19 1Pe 3:21)

³ In *Word Pictures* (*Bible Works*) lezen we: ‘About the word ‘suneidèsis’: The Stoics used the word a great deal and Paul has it twenty times. It is not in the O.T., but first in this sense in Wisdom 17:10. All men have this faculty of passing judgment on their actions. It can be over-scrupulous (1Co 10:25) or "seared" by abuse (1Ti 4:12). It acts according to the light it has.....’

Hand 23:1	ik heb met alle goed G. voor God gewandeld
24:16	om altijd een onergerlijk G. te hebben bij God en de mensen
Rom. 2:15	hun G. medegetuigende
9:1	mijn G. mij mede getuigenis gevende
13 : 5; 1 Kor. 10:25, 27, 28, 29	om des G. wil
1 Kor 8:7	een G des afgods; zwak geweten (idem 8:10)
8:12	hun zwak G. kwetsende
10:29	om het Geweten niet van uzelf
10 : 29	mijne vrijheid geoordeeld van een ander G.
2 Kor. 1:12	de getuigenis van ons G.
4 :2	onzelf aangenaam maken bij alle G.
5:11	in uw G. geopenbaard te zijn
1 Tim. 1:5, 19; Hebr. 13:18	goede G.
3 : 9, 2 Tim. 1:3	ik diende (steeds) God in een rein Geweten.
4 :2	hun eigen G. toegeschroeid
Tit. 1:15	verstand en G.zijn bevekt.
Hebr.9:9	niet konden heiligen naar het Gew.
9:14	uw G. reinigen van dode werken.
10:2	geen G. der zonde
10:22	gereinigd zijnde van het kwaad G.
1 Petr. 2:19	om het G. voor God
3:16, 21	goed Geweten

A.. Paulus

1. Over zijn *eigen geweten* spreekt de apostel in Hand. 23:1; 24:16; Rom. 9:1; 2 Kor. 1:12; 2 Tim. 1:3.

In *Rom. 9:1* verklaart hij een grote droefheid en zijn hart een gedurige smart te hebben over de afwijzing van Jezus door de Joden: 'Ik spreek de waarheid in Christus, ik lieg niet (want mijn geweten geeft mij mede getuigenis door de heilige Geest)'. Zijn geweten bevestigt zijn verzekering, dat hij de waarheid spreekt. Voor Joods besef had deze verklaring daardoor rechtskracht gekregen, naar de regel, dat in de mond van twee of drie getuigen alle woord bestaat. Paulus' geweten legt zijn getuigenis af 'in de heilige Geest'; d.w.z. dat zijn geweten daarbij wordt beheerst en geleid door de Geest; het geniet het fiat van de Geest.

Ook in *2 Kor. 1:12* treedt zijn geweten (een moreel normbesef) als getuige op. Het betuigt en verzekert Paulus ven binnen, dat hij zijn dienst als apostel uit zuivere motieven (in eenvoud en oprechtheid Gods en in de genade Gods) en dus niet uit eigenbelang (in vleeselijke wijsheid) vervult.

In deze teksten is het geweten derhalve een soort regulator van innerlijke gevoelens en motieven. Het stelt deze echter niet alleen vast, maar beoordeelt ze ook positief/ keurt ze goed; naar de maatstaf van hoe de Heere wil, dat hij zijn apostolaat volbrengen zal. Het is de Heere die deze norm opstelt en openbaart. Paulus' geweten is daaraan gebonden, omdat deze

---

Paul does not say that a heathen's conscience always commends everything that he thinks, says, or does. In order for one to be set right with God by his own life he must always act in accord with his conscience and never have its disapproval. That, of course, is impossible else Christ died for naught (Ga 2:21). Jesus alone lived a sinless life. For one to be saved without Christ he must also live a sinless life.'

man de Heere toebehoort. Voor zijn bekering werkte Paulus' geweten anders. Toen was het geïnspireerd door een geest van wetticisme. Maar nu was de innerlijke drijfveer: Gods genade. Het hangt er dus maar van af, welke drijfveer onze gevoelens, c.q. normbesef in beweging zet.⁴

2 *Tim.1:3* herinnert aan *Hand. 23:1 en 24:16*. Paulus verklaart in alle drie deze teksten, dat hij God gewetensvol diende en dient (met een volkomen zuiver geweten, *Hand. 23:1*; een onergerlijk geweten, *Hand. 24:16*). De uitdrukking is parallel aan die van een rein hart. Paulus bedoelt, dat zijn geweten/ innerlijke antenne voor waarden en normen (op God gericht als dit is) zonder aanklachten tegen hem is. Zijn geweten is „onergerlijk”, d.w.z. niet aanstootgevend. Zie verder *Hebr. 13:18*.⁵

3. Over *het geweten van zijn mede-christenen* spreekt Paulus in *Rom. 13:5*; *1 Kor. 8:7, 10, 12; 10:25, 27, 28, 29*; *2 Kor. 5:11*; *1 Tim. 1:5, 19; 3:9* en misschien in *2 Kor. 4:2*. Van deze teksten kunnen wij die uit *1 Tim.* buiten beschouwing laten, daar zij na het hierboven in de vorige alinea besprokene geen nieuw gezichtspunt bieden.

Het meest opvallend is *2 Kor. 5:11*. In de context betuigt Paulus, dat hij zijn apostolaat uit zuivere motieven beoefent. God weet, zegt hij, dat dit zo is. Hij hoopt (d.i. verwacht) bovendien, dat hij ook in het geweten der Korinthiërs geopenbaard is. Laten de christenen van Korinthe hun geweten raadplegen. Hun innerlijk besef van waarden en normen zal hen toch niet wijsmaken, dat Paulus hen om de tuin heeft geleid of de gevierde man wilde zijn, toen hij onder hen het Evangelie verkondigde. Hij rekt er m.a.w. op, dat zij bij raadpleging van hun geweten (het Grieks heeft hier een meervoud) zullen ontdekken, dat deze registrator der gedragingen en motieven geen enkele aanklacht tegen de apostel aanwijst. Vgl. ook *2 Kor. 4:2*.

In de genoemde teksten van *1 Kor. 8* en *10* is sprake van het geweten van „zwakke” gemeenteleden. Zie ook *Rom. 14:1*vv. Als zij aan tafel zitten in het restaurant van de tempel van één of andere god (daartoe overgehaald wellicht door hun 'sterke' geloofsgenoten), moeten zij bij elke hap van het vlees, aan vroeger denken, toen zij nog opgingen in de dienst van de afgoden en aan de wellusten van de seksuele vrijbuitery (prostitutie) die met dat restaurant en de tempel waren gegeven. Toen ervoeren zij aan zo'n maaltijd de religieuze gemeenschap met de godheid in wiens dienst zij opgingen. En die gevoelens kunnen zij nu niet zomaar even naast zich neerleggen. Het is dus voor hen een grote vraag, of zij - na hun bekering - zich wel mogen wagen aan een gang naar de tempel om zich daar te goed te doen aan al het lekkere en heerlijke (afgodsvodsels) dat hun daar wordt voorgeschoteld. Hun hart veroordeelt hen en hun tere geweten wordt daarmee belast en bevlakt. Zij proeven weer even de smaak van de oude zondedienst.

---

⁴ De vrijheid in Christus door de Geest bestaat dus ook in de bevrijding van het geweten, nl. doordat zij het bewustzijn van schuld wegneemt en de gelovige het besef schenkt in zijn spreken en handelen door de Heilige Geest te worden geleid. Het aldus bevrijde geweten staat dan als “goed” en “rein” geweten tegenover het “beschuldigende” en “verontreinigde” geweten van degenen die aan de schuld en macht der zonde niet zijn ontkomen, vgl. *Tit. 1:15; Rom. 2:12* (H. Ridderbos)

⁵ Terecht schrijft H. Ridderbos, dat ‘des mensen geweten, ook al is het zich van geen kwaad bewust, nooit de grond kan zijn, waarop een mens zich voor anderen en voor zichzelf rechtvaardigen kan, omdat het goddelijk oordeel veel dieper gaat en alleen onfeilbaar is.’ Zie *1 Kor.4:1-4*. (a.w., blz. 324).

Voor hun geweten houdt het eten van zulk vlees ondanks alle theorie toch nog een deelneming aan het afgodenoffer in (8:7). Ervan eten heeft daarom tengevolge, dat hun geweten, dat zwak is, erdoor besmet wordt (vs. 7).

In het algemeen is het zo, dat ieder mens in zich een soort binnenweter/ een meeweter heeft, waardoor hij ongelukkige gevoelens krijgt, als hij iets doet wat niet gepast is. Ieder mens heeft een geweten. Maar een christen heeft een door het Evangelie opgescherpt geweten dat zich door verstandelijke redeneringen niet weg laat praten. Teer en nauw. Hij kent zichzelf. Hij vreest God. Daarom voelt hij zich vaak zwak van binnen. Heen en weer geslingerd. Als hij tegen de stem van zijn geweten ingaat, wordt het bevuurd. D.w.z. dat zijn innerlijke rust weggaat. De verhouding met de Heere is verstoord. Maar als diezelfde mens leert buigen onder Gods wet en het hem aanklagend geweten, mag hij - Gode zij dank - 'in de vierschaar (gericht) van zijn geweten' de vrijspraak vernemen op grond van de bloedstorting van het Lam.

In 1 Kor. 8:7 gaat het echter om een zwakke gelovige die denkt, dat hij verkeerd bezig is, als hij in een tempelrestaurant het aan de afgod gewijde offervlees eet. Hij hoeft daar geen probleem van te maken. Maar als hij zich in zijn geweten toch daardoor belast gevoelt, dan moeten zijn „sterke" medebroeders hem ontzien en hem niet laten struikelen. Als hun zwakke broeder er een 'slecht geweten' door krijgt, moeten zij hem niet in de verleiding brengen om in zo'n restaurant met hem te gaan dineren. Zij behoren zich er juist voor te hoeden, dat zij zulke zwakke gewetens „kwetsen" (vs. 12v).

Ditzelfde thema keert terug in 1 Kor. 10:23 v.v. Thans gaat het om het geval, dat een christen aanzit aan een diner, hem aangeboden door een heiden, of dat hij vlees gaat kopen in de vleeshal. In beide gevallen zal de kans groot zijn, dat het vlees afkomstig is van het afgodenoffer. Paulus raadt nu genodigde de gemeenteleden aan, geen navraag te doen naar die afkomst. Het geweten blijft er dan buiten en heeft geen oordeel.

In Rom. 13:5 vermaant Paulus de christen, zich aan de overheden te onderwerpen, niet slechts uit vrees voor straf, maar ook om des gewetens wil. Ongehoorzaamheid aan de overheid wordt door het geweten van een christen immers terstond herleid tot opstand tegen een instelling Gods. Het zou door zulk een overtreding bezoedeld worden, terwijl de christenen er juist naar moeten verlangen, God te dienen met een rein geweten.

4. *Over het menselijk geweten in het algemeen* schrijft Paulus in Rom. 2:15. Hij verklaart daar, dat alle heidenen een geweten hebben, dat hun terdege getuigt of zij al dan niet tegen de wet Gods zondigen. Die wet Gods is in hun harten geschreven. De apostel bedoelt, dat alle heidenen een zeker besef hebben van wat zedelijk goed en kwaad is (een moreel normbesef), door God in hen geschapen. ⁶ Zij hebben een geweten, dat hen naar dit besef beoordeelt en hen aanklaagt of vrijsprekt van overtredingen. Het geweten is 'een weten van zich zelf in de zin van zedelijke zelfbeoordeling' (H. Ridderbos).

In dit kort geding - staande voor de allerhoogste God met zijn hoorders - roept Paulus er een

'sensus divinitatis' – een besef van goddelijkheid. Vgl. wordt voortdurend door heidenen uit hun binnenste gest, maar is uiteindelijk niet weg te dringen. Zie dr. J.H. f. We moeten in dit verband niet spreken van een aanspreekpunt. De mens is niet onbereikbaar voor

advocaat bij, het geweten. Die advocaat van het geweten zal pleiten voor de waarheid van deze gezant van God. Alle gewetens van de mensen moeten hem uiteindelijk bijvallen, van welke kwaliteit ook. Daarop moeten we letten. De prediking van het Evangelie appelleert op het binnenste van de mens, op het geweten, dat is op het centrum van ons bestaan. Het geweten is hier een soort vierde dimensie in het innerlijk van de mens die de dimensies van verstand, wil en gevoel te boven gaat. 'Laat u met God verzoenen.'⁷

God heeft Zijn bemoeienis met de mens. En dat zouden we zijn innerlijke 'meeweter' (met God) kunnen noemen, iets dat door God Zelf in hem is gelegd. Nu weten wij, dat dit geweten soms heel erg zwak is. Soms - en dat geldt zeker van miljoenen mensen van de eenentwintigste eeuw - is het zelfs als met een brandijzer toegeschroeid, zodat goed en kwaad verwisselbare begrippen zijn geworden.⁸

Ja, en toch schrijft Paulus hier, dat hij zich in zijn prediking richt op alle gewetens der mensen. Daarmee bedoelt hij waarschijnlijk: 'alle (in de zin van allerlei) gewetens der mensen'. Kennelijk is de mens appellabel voor God. Dat houdt niet in, dat we ervan uit mogen gaan, dat elk mens tenslotte wel beter weet en dat wij met onze redeneerkracht hem vroeg of laat wel kunnen overtuigen. We weten anders. Het geweten van de mens is als een klok die van slag is. De secondewijzer tikt nog wel en de klok geeft ook een tijd aan, maar niet de juiste tijd en zeker niet de 'kairos' van het laatst der dagen (twee minuten voor twaalf). Rust in ons geweten krijgen we alleen, als we ons oor in geloof richten op Gods Woord en leren wandelen naar de Geest.

In het paradijs was de mens vóór de zondeval door God begiftigd met een rein/ zondeloos innerlijk, volkomen op zijn Schepper afgestemd. Zijn geweten kon hem op niets kwaads betrapen. Zelfs de neiging tot of het verlangen naar het kwaad kende hij niet (vgl. Gen.3:5 waar verteld wordt, dat de satan de mens de leugen op de mouw spelde, dat hij door het eten van de boom der kennis des goeds en des kwaads, als God zou worden, kennende het goed en het kwaad). Na de zondeval is dat geheel anders geworden. Zijn geweten was ontregeld. Nu beseft hij pas recht wat kwaad was. Zijn innerlijk waarschuwde, als hij voornemens was kwaad te doen, maar leerde hem daarentegen niet om goed te doen. Want de mens was door de zonde verblind.

NB: in Joh.8:9 wordt van de Schriftgeleerden en Farizeeën gezegd, dat zij de eerste steen niet konden werpen op de overspelige vrouw, omdat zij in hun geweten overtuigd waren, dat zij niet zonder zonde waren.

5. Over *de dwaalleraars* lezen wij in *1 Tim. 4: 2*: „zij zijn in hun eigen geweten gebrandmerkt", 'getatouëerd'. Het beeld is ontleend aan het brandmerken van weggelopen en weer teruggebrachte slaven. Zo dragen ook de dwaalleraars het merkteken van de heer, wiens slaven zij zijn. Ze zijn door hun bedrieglijkheid gestempeld. Hun heer is de zonde, in het bijzonder die van zelfzucht en gelddorst. Dit merkteken is ingebrand in hun geweten. Aan de buitenkant van het leven van deze dwaalleraars is van deze slavernij niets te ontdekken. Daar ziet men ogenschijnlijk het tegendeel, omdat zij de strengste ascese betrachten. Maar hun geweten is een innerlijke spreekbuis die van slavernij spreekt. In *Tit.1:15* lezen we, dat hun verstand en geweten zijn bezoedeld.

II Hebreeën/ 1 Petrus

---

⁷ De afbeelding is een voorstelling van Paulus op de Areopagus in Athene.

⁸In (teken)films wordt het geweten vaak neergezet als een engeltje dat op de schouder zit, en af en toe goede raad in het oor fluistert. Maar dat is onzin.

De Herziene Statenvertaling vertaalt het woord syneidèsis in Hebr. 9: 9 met 'geweten' (de ceremoniële offers helpen niet tegen de aanklachten van het geweten), in 10:2 met 'zich bewust zijn' (de offers wissen ook het zich bewustzijn van zonden niet uit), in 10:22 met geweten '(reiniging van het hart van een slecht geweten' in het naderen tot God), in 9:14 met geweten (ons innerlijk reinigen van dode werken)' en in 13:18 met '(goed) geweten' (van de schrijver in het vervullen van zijn taak).

In de vier eerstgenoemde teksten vernemen wij, dat dankzij de in Christus volbrachte verzoening het geweten van een christen is ontlast van zondes Schuld. Het klaagt hem niet meer aan.

Twee teksten uit de 1e Petrusbrief vragen onze aandacht: 1 Petr. 2:19 en 3 : 21.

In 1 Petr.2:19 staat er letterlijk: 'Want dat is genade, als iemand om het syneidèsis voor God (om het geweten = om zijn innerlijke gebondenheid aan God, zijn rekenen met God) dingen verdraagt die hem pijn doen en daarbij ten onrechte lijdt. Petrus bedoelt te zeggen: Dit is genade, indien iemand tegen een lijden, dat hem ten onrechte wordt aangedaan, niet in opstand komt, maar het verdraagt, daartoe gedreven door het bewustzijn, dat het een gevolg is van zijn innerlijke verbondenheid met God (vs. 21).

1 Petr. 3:21 herinnert ons aan Hebr. 9:9, enz. (zie hierboven). Volgens deze tekst is de doop niet 'een afleggen van lichamelijke onreinheid, maar een bede aan God om een goed geweten.' De doop is zulk een bede in het hart van de dopeling. Vurig begeert hij van God, dat Hij hem van zijn zonden zal reinigen, zodat hij niet langer een kwaad geweten zal hebben. Hij gaat het doopwater in met de bede om een goed geweten (vertaling Brouwer), dat geen aanklachten meer laat horen. Deze subjectieve gesteldheid van het hart van de dopeling behoort bij de objectieve, sacramentele reiniging van zonden, die God door en in en tijdens de doop aan hem verricht.

Excurs n.a.v. het behandelde over het geweten van de zwakken in de gemeente van Korinthe

Iemand zou kunnen vragen, in welk opzicht wij altijd maar rekening moeten houden met de zwakken in de gemeente. Betekent dit soms, dat wij aan de grillen van iedere broeder of zuster in de gemeente maar moeten toegeven, opdat wij hem/haar toch maar niet zouden ergeren. Soms ergeren mensen zich aan de kleinste pietluttigheden, aan dingen waar geen zaligheid mee staat of valt. Als je je daaraan altijd maar gelegen moet laten liggen, word je een marionet of een kameleon die steeds de kleur van zijn omgeving aanneemt.

Inderdaad, als de mensen die op elk slakje zout leggen en iedereen hun eigenzinnige mening willen opdringen, het voor het zeggen krijgen, komen we spoedig terecht in de dictatuur van de kleine luiden die altijd wel iets hebben dat hen irriteert. Inderdaad, het is ook wel eens nodig, dat wij tegen licht geïrriteerde mensen zeggen: 'Mens, erger je niet.' 'Maak niet van een mug een olifant.' De Bijbel gebiedt ons niet altijd maar het oor te lenen aan de grillen van onze medemensen. Want dan zouden wij geen leven hebben.

Intussen geve God ons echter allen wel de wijsheid waaraan het in Korinthe veelszins ontbrak, nl. om te onderscheiden tussen halszaken en bijzaken. En geve God ons bovenal een liefde die altijd het eeuwig welzijn van de broeder beoogt. Zie verder 1 Petr. 3:16.